

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

**ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОГО ТА РЕГІОНАЛЬНИХ
ТУРИСТИЧНИХ РИНКІВ**

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
підготовки докторів філософії
зі спеціальності 242 "Туризм"
(шифр і назва спеціальності)

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця, кафедра туризму
(повне найменування вищого навчального закладу, кафедри)

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Єрмаченко В.Є.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою
“25” квітня 2016 року, протокол №9

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни "Дослідження світового та регіональних туристичних ринків" складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 242 "Туризм".

Предметом вивчення навчальної дисципліни є процес реалізації регіональної туристичної політики в Україні з урахуванням стратегічних програм розвитку держави та особливостей функціонування світового ринку послуг на сучасному етапі.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна "Дослідження світового та регіональних туристичних ринків" змістовно пов'язана з дисциплінами "Рекреаційна економіка", "Міжнародний маркетинг на ринку туристичних послуг", "Державна політика в галузі туризму в умовах глобалізації", "Європейські економічні студії", "Міжнародні норми та звичаї у сфері торгівлі послугами". Знання з даної дисципліни забезпечують успішне виконання досліджень, підготовку та захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Теоретико-методологічні основи функціонування світового туристичного простору в умовах глобалізації.
2. Головні засади регіонального управління в Україні.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни "Дослідження світового та регіональних туристичних ринків" є формування системи теоретичних знань і прикладних вмінь та навичок з обґрунтування необхідних умов та завдань розвитку туристичної галузі в Україні з урахуванням тенденцій та загроз функціонування світового ринку послуг і стратегічних пріоритетів держави у сфері економічної безпеки, підвищення ефективності проектів локального розвитку туристичної галузі.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни "Дослідження світового та регіональних туристичних ринків" є:

- розуміння сутності категорій "глобальний ринок", "процес регіоналізації", "регіон", "регіональна політика", "локальний розвиток";
- ознайомлення із принципами складання макроекономічних статистичних звітів, що містять інформацію про стан світового та національних туристичних ринків;
- вивчення завдань та способів реалізації регіональної політики;
- визначення основних критеріїв економічної безпеки регіону;
- набуття практичних навичок щодо планування та вибору форми співробітництва у масштабах регіонів;
- набуття практичних навичок у використанні методів дослідження регіональної економіки;
- набуття інструментарію формування туристичної інфраструктури регіону.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі освітньо-наукового ступеня "доктор філософії" набувають таких компетентностей:

- здійснювати аналіз світової туристичної галузі у рамках макрорегіонів та провідних країн стосовно основних показників економіки туризму; розуміти систему протиріч сучасних процесів глобалізації та регіоналізації у розрізі проблем та перспектив становлення сфери міжнародного туризму;

визначати позицію України на макрорегіональному (європейському) ринку туристичних послуг; класифікувати країни-потенційні зовнішньоторгівельні партнери України відповідно до структурних характеристик міжнародних і внутрішньорегіональних туристичних потоків;

виявляти потенційні загрози економічній безпеці Україні, пов'язані із структурними диспропорціями у зовнішній торгівлі, особливо у торгівлі послугами;

проводити огляд загальнодержавних та обласних (локальних) стратегій регіонального розвитку, виявляти їх ступінь та повноту виконання з урахуванням поточних змін у функціонуванні національного господарства на рівні окремої адміністративно-територіальної одиниці;

проводити огляд інших нормативно-правових документів, що регулюють діяльність туристичних підприємств в Україні, пропонувати можливі заходи з її удосконалення;

виявляти головні чинники, що перешкоджають розбудові туристичної інфраструктури України; доповнювати модель взаємодії туристичної галузі з іншими галузями національної економіки;

знати основні підходи до побудови туристичної звітності, розробляти шляхи удосконалення збору та обробки первинної інформації;

здійснювати аналіз туристичних потоків регіону, визначати найперспективніші ринки міжнародного туризму; виявляти напрямки, подальший розвиток яких може призвести до зниження рівня економічної безпеки регіону; розробляти можливі сценарії використання ключових переваг туристичної інфраструктури;

визначати рейтинг регіону за основними показниками туристичної діяльності серед інших регіонів України, виявляти структурні диспропорції та розробляти шляхи їх подолання;

визначати головні чинники позитивного та негативного впливу на рівень інвестиційної привабливості туристичної галузі регіону, визначати пріоритети у реалізації бізнес-проектів туристичної сфери відповідно до державних та регіональних концепцій розвитку регіону.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин – 5 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи функціонування світового туристичного простору в умовах глобалізації

Тема 1. Основні тенденції та протиріччя сучасних процесів глобалізації та регіоналізації

1.1. Туристична галузь як складова світової економіки.

Особливості функціонування галузі міжнародного туризму на сучасному етапі. Схема розподілу країн за участю у туристичній галузі. Обґрунтування доцільності стратегічного планування розвитку туристичних осередків.

1.2. Протиріччя становлення сфери міжнародного туризму.

Приклади структурних диспропорцій у національному господарстві. Проблематика протиріч між процесами глобалізації і регіоналізації.

1.3. Теоретичні дослідження процесів глобалізації та регіоналізації.

Відмінності у дослідженнях процесів глобалізації. Дослідження впливу глобалізації у працях провідних вчених. Економічна безпека держави на світовому ринку.

1.4. Етапи розвитку світової туристичної галузі.

Основні етапи розвитку туризму за традиційною періодизацією. Становлення п'ятого етапу. Характерні риси туризму в епоху глобалізації.

Тема 2. Міжнародна торгівля туристичними послугами

2.1. Принципи статистичної звітності Всесвітньої ради з подорожей і туризму.

Поняття туристичної галузі і економіки туризму. Прямий та опосередкований внесок у туристичну галузь та туристичну економіку. Схема співвідношень між складовими економіки туризму. Схема розрахунку показників економіки туризму та туристичної галузі. Розрахунок зовнішньоекономічних показників діяльності сфери туризму. Аналіз основних показників туристичної галузі світу.

2.2. Проблеми співставлення макроекономічних звітів галузі міжнародного туризму.

Проблема відповідності складу макрорегіонів. Макрорегіону світу згідно з Всесвітньою радою з подорожей і туризму. Макрорегіону світу згідно з Всесвітньою туристичною організацією. Основні категорії, що використовуються під час аналізу статистичних даних, що належать до сфери міжнародного туризму.

2.3. Тенденції розвитку міжнародного туризму в Україні.

Диспропорції зовнішньої торгівлі України. Аналіз зовнішньої торгівлі України відповідно до методології Всесвітньої ради з подорожей і туризму. Аналіз зовнішньої торгівлі України відповідно до методології системи національних рахунків. Стратегічна мета розвитку туризму в Україні.

Тема 3. Теоретичні засади впровадження проектів локального розвитку

3.1. Регіоналістика як наука: історичні передумови виникнення, основні завдання дослідження.

Трансформація традиційного поняття глобалізації в сучасних умовах. Мультикультуралізм як альтернатива інтеграційним процесам. Позитивні наслідки діяльності великих інтегрованих підприємств в Україні. Чотири напрями формування у межах провідних західних країн замкненої господарської системи. Історія становлення регіоналістики як науки: теоретичні дослідження Й. Тюнена, А. Вебера, У. Ізарда та ін. "Галузева" державна політика.

3.2. Основні напрями регіональних досліджень в Україні.

Основні підходи до визначення поняття регіону та мети регіоналістики (М.І. Долішній, В.А. Поповкін, М.Г. Чумаченко, М. Кноглер, О. Секарєв, В. Симоненко, С.А. Романюк). Причини відсутності єдиного підходу до розуміння терміну "регіональна політика".

3.3. Теоретичні засади локального розвитку.

Основні підходи до визначення поняття локального розвитку (Р. Броль, Е. Блейклі, Я. Парисек, Р. Решогазі, А. Мина, А. Штанді, Я. Варда, В. Клосовські). П'ять характерних рис локального розвитку. Розбіжності між регіональними інтересами держави та місцевими інтересами.

Тема 4. Сутність, мета та завдання регіональної політики

4.1. Складові регіональної політики.

Неекономічні сфери державного впливу на регіональні процеси. Напрямки регіональної політики – соціальна, промислова, аграрна, екологічна, гуманітарна, науково-технічна – та їх подальша деталізація (за М.І. Долішнім). Економічна фрагментарність державної регіональної політики. Особливості правосуб'єктності

регіонів як об'єктів державного управління. Суперечності фінансової автономії регіонів. Завдання регіональної соціально-економічної політики (за В.Є. Воротиним, Я.А. Жалілом). Специфіка перетворення регіонального управління на сучасному етапі. Чинники успішного регіонального розвитку. Відмінність між традиційною та сучасною моделями регіональної політики.

4.2. Особливості реалізації регіональної політики на державному рівні.

Ключові механізми державного управління стратегічним розвитком інвестиційного потенціалу регіону. Особливості визначення категорійного апарату регіональної політики. Співвідношення юридичних термінів "регіон", "область", "адміністративно-територіальна одиниця". Практика встановлення вимог до змісту програмних документів. Необхідні умови визначення стратегії. Територіальна справедливість. Економічна ефективність діяльності регіону. Інноваційний клімат регіонів України. Практика створення регіональних інноваційних центрів. Кластерний підхід як інструментальна категорія регіонального управління. Вплив владних суб'єктів на поведінку кластерах систем. Особливості державної інформаційної політики провідних країн світу. Заходи із захисту інформаційної безпеки України. Програма розбудови регіональної інноваційної системи Харківської області. Принципи державно-приватного партнерства. Стримуючі чинники впровадження проєктів локального розвитку.

Тема 5. Транскордонне співробітництво

5.1. Транскордонне співробітництво та його вплив на розвиток регіону.

Головні положення Європейської Хартії стосовно єврорегіонів. Нова парадигма регіональної політики ЄС. Чинники конкурентних переваг регіону.

5.2. Сутність та категорії транскордонного співробітництва.

Рівень зв'язків у процесі транскордонного співробітництва. Характеристика прикордонних областей України. Групи учасників та основні учасники транскордонного співробітництва. Загальна мета та особливості транскордонного співробітництва. Стратегічні напрями транскордонного співробітництва.

5.3. Єврорегіони як один із видів транскордонного співробітництва.

Закріплення поняття "єврорегіон". Три основні типи єврорегіонів у європейській практиці. Компетенції єврорегіонів. Єврорегіони, створені на території України. Асоціація європейських прикордонних регіонів (АЕВР). Прикордонне співробітництво в Харківській області. Просторова структура єврорегіону "Слобожанщина".

Змістовий модуль 2. Головні засади регіонального управління в Україні

Тема 6. Методи регіональних досліджень

6.1. Основні методи досліджень економіки регіону.

Три етапи процесу моделювання. Типи кінцевих факторних систем. Методи дослідження: програмно-цільовий, балансовий, нормативний, соціологічних досліджень, економіко-математичного моделювання.

Структура єдиного народногосподарського комплексу країни. Структура галузі. Чинники формування структури крупних галузей.

6.2. Міжгалузевий баланс.

Поняття "чистої" (технологічної) галузі. Принципова схема міжгалузевого балансу.

Тема 7. Державні і регіональні програми туристичної та супутніх галузей

7.1. Завдання регіонального управління з огляду на потреби туристичної галузі

Україні.

Обґрунтування переваг регіонального планування. Основні недоліки галузевих стратегій. Чинники залежності рівня прийняття управлінських рішень. Проблеми обліку рекреаційних ресурсів.

7.2. Використання кадастрів у плануванні туристичної діяльності.

Державні кадастри природних ресурсів: визначення, види. Регіональні кадастри природних ресурсів. Зміст кадастрової документації. Складові державного земельного кадастру. Особливості планування розвитку рекреаційних територій.

7.3. Туристична інфраструктура. Вплив туристичної діяльності на економіку країни.

Схема туристичної інфраструктури за рівнями завдань діяльності. Перспективи створення спільних підприємств у туристичній галузі та залучення іноземних інвестицій. Економічний ефект від туристичної діяльності.

7.4. Державні та регіональні стратегії розвитку. Міжгалузеве співробітництво.

Класифікація проектів стратегічного розвитку. Загальнодержавний та інфраструктурний рівень реалізації проектів. Програми державного рівня. Інструменти державної економічної політики. Програми окремих галузей. Програми регіональної політики.

7.5. Державне регулювання регіональної політики.

Типи регіональних структур. Завдання стимулювання розвитку регіонів. Угода щодо регіонального розвитку. Групи депресивних територій. Порядок визначення територій депресивними. Методика оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації. Негативні чинники комплексного розвитку туризму і санаторно-курортної галузі. Пріоритетні напрями регіонального розвитку за областями України.

Тема 8. Економічна безпека регіону

8.1. Порядок аналізу економічної безпеки регіону.

Концепція ризику в стратегії економічної безпеки. Засади процеси управління ризиками. Визначення і використання граничних значень показників економічної безпеки. Об'єкти економіки та інфраструктури за ступенем економічної значущості.

8.2. Класифікація загроз економічної безпеки.

Визначення економічних загроз. Демографічна безпека. Екологічна безпека. Продовольча безпека. Військова безпека. Ресурсна безпека. Прісноводна безпека. Енергетична безпека. Цінова безпека. Фінансово-грошова безпека. Політична безпека. Соціальна безпека. Кримінальна безпека. Медична безпека. Інформаційна безпека. Науково-інтелектуальна безпека. Економічна безпека регіону. Основні територіальні (регіональні) інтереси. Умови прийняттого рівня економічної безпеки регіону. Поняття загрози економічній безпеці регіону.

8.3. Прогнозування в управлінні економічною безпекою регіону.

Результати прогнозування в управлінні економічною безпекою регіону. Рівні прогнозування регіонального розвитку. Предмет прогнозних досліджень. Види економічного аналізу. Регульоване економічне прогнозування. Передумови обґрунтування перспектив соціально-економічного розвитку територіальних утворень. Три рівні системи прогнозних розробок та їх складові. Завдання регіональних прогнозів. Три рівні споживачів результатів прогнозних досліджень. Завдання прогнозного дослідження регіонального розвитку.

Тема 9. Кластери як один із способів досягнення конкурентної стійкості регіону

9.1. Поняття кластерів та їх роль у регіональному співробітництві.

Перші дослідження інтеграційних об'єднань (А. Маршал, М. Портер). Конкурентоспроможність регіону як суб'єкту ринкової економіки. Визначення кластеру. Поняття центру кластера. Переваги кластеру: ефект масштабу, ефект охопту. Процес утворення кластеру.

9.2. Види кластерів. Основні характеристики кластерів.

Три основні види кластерів. Класифікація кластерів відповідно ступеню їх розвитку. Типи кластерів згідно Концепції кластерної політики країн світу. Характерні особливості кластеру.

9.3. Інноваційна діяльність як елемент кластеризації.

Поняття кластеру інноваційної активності. Форми стимулювання малих інноваційних підприємств. Законодавча база створення кластерів в Україні. Види кластерів згідно Концепції створення кластерів в Україні. Діяльність національних інноваційних кластерів.

9.4. Порядок аналізу конкурентоспроможності кластерів регіону.

Чинники визначення стану ринкового середовища в галузі. Завдання аналізу конкурентного середовища в галузі. Конкурентна стійкість підприємств регіону. Коефіцієнти локалізації, душевого виробництва, спеціалізації регіону на галузі. Якісний аналіз умов конкурентної стійкості. Інституційна організація кластеру. Критерії оцінки стратегічного потенціалу кластеру. Вісім типів кластерів і ступінь їх стратегічної важливості для регіону.

9.5. Туристичні кластери.

Концепція туристичного кластеру. Чинники впливу на продуктивність та зростання економічного середовища рекреаційного регіону. Туристичний кластер єврорегіону "Слобожанщина".

3. Рекомендована література

Основна

1. Буркинський Б. В. Капіталізація економіки регіонів України: монографія / Б. В. Буркинський ; Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН Укр. – Одеса : ІПРЕД НАНУ, 2014. – 273 с.
2. Горбатов В.М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса : [Монография] / В. М. Горбатов; Институт проблем развития общества. – Х. : ИНЖЭК, 2006. – 591 с.
3. Іванов Ю. Б. Розвиток регіонів України в умовах формування економіки знань : монографія / Ю. Б. Іванов. – Х. : ІНЖЕК, 2012. – 385 с.
4. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем : монографія / за наук. ред. М.А. Хвесика. – К. : Наукова думка, 2013. – 487 с.
5. Куцик П. О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку : монографія / П. О. Куцик. – Львів : Вид-во Львівської комерц. акад., 2015. – 583 с.

Додаткова

6. Баранцев П. П. Міста України в контексті процесу глобалізації : наук. вид. – К. : Номуро, 2012. – 101 с.

7. Гур'янова Л. С. Моделювання збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів : монографія / Л. С. Гур'янова. – Бердянськ : ФОП Ткачук О.В., 2013. – 405 с.

8. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть: нові пріоритети : монографія / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 520 с.

9. Туризм в умовах глобалізації: особливості та перспективи розвитку : монографія / під ред. М.О. Кизима, В.Є. Єрмаченка. – Х. : ІНЖЕК, 2012. – 471 с.

10. Управління регіональним розвитком: проблеми та перспективи : монографія / за заг. ред. Н.Л. Гавкалової. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2013. – 398 с.

Ресурси мережі Інтернет

11. Офіційний сайт Асоціації європейських прикордонних регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aebr.eu/en/index.php

12. Офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wef.org

13. Офіційний сайт Всесвітньої ради з подорожей і туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wttc.org.

14. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www2.unwto.org.

15. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

16. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит

5. Засоби діагностики успішності навчання:

вибіркове опитування здобувачів на лекціях за вивченим теоретичним матеріалом;

опитування з тем, призначених для самостійного опрацювання;

контроль за виконанням практичних робіт, їх захист (у тому числі, самостійно виконаних);

тестування та виконання письмових розрахункових робіт;

оцінка презентацій самостійно виконаних завдань у аудиторії, спільної (командної) роботи у малих групах.